

https://doi.org/10.31516/2410-5325.061.030

УДК 821(100):7.097](045)

І. В. Зборовець, професор, доктор мистецтвознавства, Харківська державна академія культури, м. Харків

zvorovec15@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-7226-6823

СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТИМЛЕРА СПЕНГЛЕРА (НІМЕЧЧИНА)

Розглянуто телебачення як пропагандиста й коментатора творів класиків світової літератури. Виявлено особливості методики створення лапідарного й водночас ґрунтовного словесного портрета письменника за схемою: біографія, творчий метод, аналіз окремих творів. Акцентовано на вмінні німецького фахівця пов'язувати окремі факти життя автора з його творчими пошуками. Відзначена майстерність лектора у викладанні літературознавчого матеріалу: добір переконливих фактів, характеристика напряму, психологія творчості. Проаналізовано різні школи щодо визначення місця класика в історії літератури.

Ключові слова: *класик, світова література, методика, майстерність викладання.*

И. В. Зборовец, профессор, доктор искусствоведения, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

МИРОВАЯ ЛИТЕРАТУРА НА УКРАИНСКОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ТИМЛЕРА СПЕНГЛЕРА (ГЕРМАНИЯ)

Рассмотрено телевидение в качестве пропагандиста и комментатора произведений классиков мировой литературы. Выявлены особенности методики создания словесного портрета писателя по схеме: биография, творческий метод, анализ отдельных произведений. Акцентируется на умении немецкого специалиста интересно связывать отдельные факты жизни автора с его творческими поисками. Отмечено мастерство лектора в изложении литературоведческого материала: подбор убедительных фактов, характеристика направления, психология творчества. Осуществлен научный анализ разных научных школ в определении места классика в истории литературы.

Ключевые слова: *классик, мировая литература, методика, мастерство преподавания.*

I. V. Zborovets, Doctor of Art Criticism, Professor Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

WORLD LITERATURE AT UKRAINIAN TV IN INTERPRETATION BY T. SPENGLER (GERMANY)

The aim of the article is to define the main features of the TV portrait of a writer as seen by T. Spengler, as well as main characteristics of his teaching method.

Methodology. The author employs the method of contrastive studies of teaching by various scientific schools dealing with world literature. The article dwells on the advantages of Ukrainian literature critics in the analysis of literary works and in the general evaluation of a particular classic in world literature.

Results. The German TV program “World Literature Classics” was useful as an exchange of experience and was of cognitive and methodological importance. The meeting of TV viewers with Prof. T. Spengler was fruitful as they had a chance to familiarize themselves with his methods of representing writers in different national literatures. The positive aspect of his method is based upon his ability to collect facts from the life and works of a classic, interconnect them and laconically create his TV portrait. Undoubtedly, the practice of inviting foreign lecturers to TV programmes will enrich similar programmes in Ukraine. The programme “World Literature Classics” is of great aesthetic and educational value.

Novelty. The form and content of T. Spengler’s the German TV programme “World Literature Classics” presentation were original; they demonstrate the lecturer’s high culture and serve as a model for Ukrainian specialists.

Practical significance. The German TV programme contained a number of new facts concerning biographies and literary works of world classics. The methods of presenting the material is also useful to young specialists; it is a good school for the teachers of world literature.

Keywords: classic, world literature, method, a skill to teach.

Постановка проблеми. У 2016 р. українське телебачення запропонувало глядачам велику змістовну програму «Класики світової літератури» авторства німецького фахівця Тимлера Спенглера. В умовах обмеженого екранного часу (кожна передача тривала 45 хвилин) літературознавець репрезентував більше 40 постатей художників слова, стисло, але виразно подав їхні портрети, життєвий шлях і творчі здобутки. Глядачів вразила майстерність Т. Спенглера, котрий знаходив і відповідну форму викладу матеріалу, і розповідав про яскравий образ письменника, і встигав сказати про головне, чим автор запам’ятовується в історії світової літератури.

Для українських філологів, які ведуть літературні програми на телебаченні, ця передача була цікавою та важливою як обмін досвідом у галузі методики лаконічного й ґрунтовного викладу наукового матеріалу для масового глядача.

Як розкрити феномен класика світової літератури таким чином, щоб не загубити його неповторні особливості, щоб портрет автора запам’ятовується та став духовним супутником мільйонів людей? Це запитання залишилося актуальним.

Усе пізнається в порівнянні. Корисно послухати, як викладають за кордоном творчість О. Бальзака, Г. Флобера, Ч. Діккенса, Б. Шоу, А. Данте, Л. М. Толстого, М. В. Гоголя, М. Фріша... Досить обмежуватися інформацією власних майстер-класів та взаємовідвідувань, необхідно знати й точку зору іноземних колег, ознайомитися з їхньою методикою. Телепередача «Класики світової літератури» дозволила побачити та почути німецького професора, лекції котрого, мабуть, уперше прозвучали українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні літературні програми рідко створюються. Привернули увагу телепередачі про Т. Шевченка, О. Кобилянську, на які, на жаль, не відреагувала поточна преса. Це стосується й серіалу «Класики світової літератури».

Мета статті — визначити особливості телепортрета письменника в концепції Т. Спенглера та головні ознаки його методики викладання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У виступах Т. Спенглера на телебаченні не просто виявити певну систему або логіку подання наукового матеріалу. Лектор ігнорує компаративістику, не користується історичним, хронологічним принципами створення телепортретів класиків. Наприклад, розповідав про Е. Золя, далі — про Есхіла, а потім — про Й. Гете. Після Софокла слухали його нарис про Луїджі Піранделло. Згодом згадував про В. Набокова, Д. Конрада й М. Сервантеса — письменників різної доби, абсолютно різних за літературним талантом і стилем. Здається, що англійці, німці, французи, італійці, росіяни, американці, греки згадуються в лекціях професора без будь-якої послідовності, просто як класики, що існують духовно разом зі своїми творами, немовби наші сучасники. Західний літературознавець звільняє класиків від часу та простору й маніпулює ними в межах телевізійної програми відповідно до власного вибору і критерію. Така методика викладання без наведення ґрунтовних фактів та взаємозв'язків і нині неможлива в Україні.

Ми звикли відчувати себе в історії, у *національній культурі* та базуємося на тому, який вплив на розвиток української словесності мали І. Котляревський, Т. Шевченко, П. Куліш, М. Старицький, Панас Мирний, Леся Українка, І. Франко, Микола Хвильовий... Вітчизняні письменники основувались на вікових традиціях усної народної творчості, зазнали впливу видатних майстрів рідної мови.

Західний фахівець сприймає класика як феномен. Національне, соціальне для нього — категорії другорядні. Безумовно, у німецького професора є чого повчитися. Т. Спенглер читає цикл лекцій про класиків світової літератури у власному приміщенні, інтер'єр якого не має нічого домашнього, побутового. Кімнати, що є культурним тлом його виступів, прикрашені картинами, малою скульптурою, речами, привезеними зі східних країн, серед яких можна побачити китайський шовк з ієрогліфами, вази. Під час читання лекції Т. Спенглер переходить із однієї кімнати до іншої, користується меблями, іноді сідає або змінює позу. Це позбавляє його монолог монотонності, додає жвавості й динаміки.

Кожна тема розпочинається з музичного вступу. На телеекрані демонструють фото письменника, про котрого йтиметься, та книжки

з його творами, щоб нагадати про них глядачам. Лектор оголошує призвище класика і, тримаючи в руках невеликі картки з тезами й цитатами, починає розповідь. Т. Спенглер акцентує на тому, що може бути цікавим сучасному телеглядачеві.

Так, створюючи телепортрет Альбера Камю, лектор зосереджує увагу на його філософії абсурду, репрезентує автора як фундатора художньої ідеї безглузлого, алогічного життя на основі його твору «Чума».

Говорячи про майстерність російського новеліста А. П. Чехова, Т. Спенглер докладно переказує його оповідання «Поцілунок», на основі якого висновує про трагедію браку слів у сучасної людини, котра стикається з лексичною безпомічністю, передаючи події особистого життя.

Німецький письменник Генріх Бьолль постає в розповіді Т. Спенглера як майстер психологічної деталі у творах «І не сказав жодного слова», «Хліб ранніх літ», «Дім без господаря», «Більярд о пів на десяту», «Очима клоуна», «Груповий портрет із дамою».

Суспільна перебудова кінця ХХ ст. відкрила для інтелігенції вищих навчальних закладів багато письменників, котрих радянська цензура раніше замовчувала. Уперше надійшли в продаж романи англійської авторки Джейн Остін «Гордість і упередження», «Почуття й чутливість», перекладені на російську мову.

Т. Спенглер майстерно пов'язав життя і творчість незнайомої нам письменниці, яка була замкненою людиною, не друкувала романи під своїм іменем, уникала публічності, заповіла спалити архів листів. Але повністю приховати своє життя Д. Остін так і не змогла.

Як свідчить Т. Спенглер, з 12-ти років вона почала писати оповідання, п'єси й багато читала. На його думку, янгол показав їй світ, а потім повернув у колиску.

Т. Спенглер завершує розповідь такою сентенцією: кожен із нас може постраждати від гордості або упередження.

Літературний портрет Е. По в лекції Т. Спенглера є справжнім шедевром. Професор стисло висвітлив долю хлопчика, котрий рано втратив батьків-акторів, його усиновив комерсант Алан, на гроші якого майбутній письменник здобув освіту спочатку в Англії, а потім продовжував навчатися в університеті, повернувшись до США. Життя Е. По завжди було невлаштованим: таємно одружився, грав на іподромі, надмірно вживав алкоголь. Вітчим, дізнавшись, що його пасинок присвятив себе літературі, позбавив юнака матеріальної підтримки та спадку. Е. По рано залишився без коштів і протекції, спочатку працював репортером, згодом став професійним письменником. За вірш «Ворон» він

отримав 9 доларів. Налякані жахами у творах Е. По редактори журналів від нього відмовилися. Утім, кращі його оповідання надруковано.

Далі Т. Спенглер передає зміст «Падіння будинку Ешерів» — твору, у якому автор утілює власну філософію песимізму, показавши вимирання аристократичного роду. Останній хазяїн замку Родерик Ешер — психічно хвора людина. Йому здається, що його сестра померла, і він ховає її глибоко під землею, у льоху, переконаний у тому, що вона нежива. Але сестра з'являється перед Родериком живою й помирає насправді в його обіймах. Помирає й героїня твору, а замок Ешерів занурюється в озеро та зникає без сліду. Е. По передає жах людини перед життям загалом, зокрема перед американською дійсністю.

На думку Т. Спенглера, усі герої Е. По — оперні — тяжіють до лібрето, а сам письменник-романтик був неперевершеним майстром композиції й досліджував надприродне, надчуттєве, уважав себе дешифрувальником явищ, незрозумілих людині.

Е. По вважають тим, хто започаткував жанр детективу («Убивство на вулиці Морґ», «Украдений лист», «Таємниця Марі Роже»). Заключними були такі слова професора: «Земля не збідніла через смерть Е. По, навпаки, раділа, що позбулася письменника з хворобливою фантазією».

Монолог про В. Шекспіра Т. Спенглер поділив на дві частини. Під час першої зустрічі з телеглядачами лектор розповів про стан театральної справи в Лондоні XVI ст., коли в ньому налічувалося 200 тис. мешканців. Головною культурною подією стало відкриття театру в 1578 р. Його оточували трактири, борделі, крамнички. Сцена «Глобусу» була не чотирикутною, а круглою. Глядачі стояли або сиділи навпочіпки. Кращі вистави ставили для королівського двору. Вхід до театру коштував недорого. Драматурги й актори через гру на сцені брали участь у придворних інтригах.

Т. Спенглер теж інтригує телеглядачів, коли запевняє в тому, що з 1500 р. у шекспірознавстві нічого не змінилося. З ім'ям В. Шекспіра пов'язано багато таємниць. Син рукавичника з провінції створював п'єси високого рівня, знав життя королів, їхніх фаворитів. Не тільки завдяки драмам, але й сонетам він набув визнання в усьому світі. Життя В. Шекспіра. Чи був він насправді сином рукавичника-банкрота?

У другому виступі про В. Шекспіра професор посилається на Б. Джонсона, котрий попереджав: не намагайтеся зрозуміти художній твір через біографію автора. Сюжети для творів драматург шукав у минулому й сьогодні. Від природи в нього були відчуття драматизму та потяг до жанру трагедії, він демонстрував свій улюблений прийом лоскотання нервів.

Т. Спенглер аналізує «Макбета» у зв'язку з подіями XVI ст. Англійський уряд видав закон, який повинен був максимально паралізувати соціальні структури методами покарання та знущання. Три чаклунки в трагедії віщують про те, що Макбет стане королем. Він тримається на троні завдяки вбивствам. В. Шекспір, як доводить Т. Спенглер, виявляє порушення світового порядку. Це трагедія честолюбства Макбета, уся справа — у його особистості. Легко можна зруйнувати те, на чому тримається світ. Т. Спенглер акцентує на цій думці.

Про «Бюрю» лектор згадує як про останню п'єсу драматурга, якою він розпрощався з театром. Питання про те, чи був насправді такий драматург, професор залишив без відповіді.

Дж. Свіфта Т. Спенглер репрезентував як геніального сатирика. У молоді роки майбутній письменник хотів служити в церкві, але згодом розчарувався в її діяльності. Він обіймав скромну посаду секретаря, проте був помітною людиною у світському житті, спілкувався з верхівкою аристократії, зустрічався з подругою, яку палко кохав. Лектор додав цікавий факт: на цвинтарі вони поховані поруч.

Глибоке невдоволення життям і стало основою сатири Дж. Свіфта, котрий написав «Казку бочки». Т. Спенглер пояснив: бочка — церковна кафедра, з якої проголошувалися проповіді. Автор цього твору довів, що церква відмежувалася від тих суспільних завдань, які вона мала тоді вирішувати.

Т. Спенглер переконливо обґрунтував особисту зацікавленість Свіфта, котрий прагнув зробити кар'єру на церковній службі. Він звернувся за підтримкою до короля, який спочатку був кальвіністом, а потім перейшов до англіканської церкви. Так Свіфт отримав високого покровителя. Це додало йому сміливості як сатирикові. Чого тільки варта пропозиція продавати дітей на м'ясо! Твори Свіфта й 200 років потому викликають резонанс.

Головний твір англійського сатирика «Подорож Гулівера» — це пародія на пригодницьку романтичну літературу. Для того, щоб послабити й замаскувати сатиричну спрямованість роману, автор опублікував його для дітей і юнаків. Насправді «Гулівер» — твір для дорослих, у якому показане перетворення довірливої людини на ворога суспільства.

Свіфтові дорікали, ніби він не поважає людей. «І дійсно, сатирик не вважав людину зразковою істотою», — завершує свій виступ Т. Спенглер.

Кількома словами він характеризує Е. Хемінгуея, про котрого надруковано більше, ніж він сам написав. Це світський лев, п'яниця, мисливець і рибалка, музикант (у шкільному оркестрі грав на віолончелі),

який навчався посередньо, лише мову знав добре. Е. Хемінгуей пережив дві світові війни, мав бажання піти на фронт, щоб краще знати життя. Нарешті, став журналістом, репортером.

У суспільстві того часу був популярним культ героя війни. Е. Хемінгуей його зруйнував своїм романом «Прощавай, зброе!». Він працював санітаром в італійських військових частинах, був поранений, як і його герой лейтенант Генрі, котрий у госпіталі покохав медсестру Кетрін, утік з фронту і став дезертиром. Утікачі переховувалися в Швейцарії, де Кетрін народила мертву дитину й сама померла від кровотечі. У романі — це мотив жертвопринесення.

Антивоєнний роман Е. Хемінгуея «Прощавай, зброе!» — сенсація світового масштабу. Цей твір заборонено в багатьох країнах. У Німеччині його надрукували під іншою назвою «На чужій землі», тому що американці пізніше вступили у війну. У 1933 р., коли в Берліні фашисти публічно спалювали книги прогресивних письменників, у вогонь кинули й роман «Прощавай, зброе!».

Т. Спенглер навів цікавий факт про зустріч Е. Хемінгуея з німецьким письменником-антифашистом, автором книги «На західному фронті без змін» Е. М. Ремарком, який заздрих успіху американця. Але вони разом викрили фальшивий пафос військового героїзму в літературі.

У 1954 р. Е. Хемінгуей отримав Нобелівську премію за оповідання «Старий і море». Критики порівнювали його з В. Фолкнером і Г. Мелвілом. Т. Спенглер вважає його майстром прихованої художньої деталі (ефект айсберга, 3/4 якого залишається під водою).

Е. Золя Т. Спенглер репрезентував як фундатора експериментального методу в літературі й засновника натуральної школи, спадкоємця О. Бальзака зі створення панорами життя суспільства.

Лектор відзначив вплив науки на розвиток літератури. Письменники почали розглядати суспільство як цілісний організм, а життя людини пояснювати трьома факторами: раса, середовище, момент. Е. Золя — автор великого циклу творів під назвою «Природна й натуральна історія Ругон-Макарів». Роман для нього — це дослідження, подібне до операції патологоанатома, котрий розтинає труп. Письменник Е. Золя приховався за білим лікарським халатом. Деякі його твори дійсно сприяли розвиткові медицини та залишаються актуальними й нині. Доля окремих романів класика французької літератури різна. Роман «Жерміналь» заборонений у Китаї, «Гроші» вважають книгою, обов'язковою для банкірів.

Т. Спенсер нагадав і про участь Е. Золя у справі Дрейфуса. Виступ письменника під назвою «Я обвинувачую!» сколихнув увесь

цивілізований світ, і суд виправдав Дрейфуса. Антисеміти Ренуар і Дега виступили проти Е. Золя. Сезан розірвав з ним дружні стосунки, коли письменник у романі «Творчість» показав самогубство художника.

Е. Золя посідає гідне місце в історії як автор об'єктивної літератури.

Тема «Гете» зацікавила телеглядачів тим, що німець може сказати про німця. Т. Спенглер відразу поставив питання руба: Й. В. Гете — політик чи художник слова? Усе-таки літературі він приділяв більшого значення, ніж справам міністра, пробував себе в поезії, прозі, драматургії, театр уважав терапевтичним закладом. Завдяки роману «Страждання юного Вертера» Й. В. Гете покорив Європу та заснував культ індивідуальності.

Т. Спенглер стисло викладає зміст цього твору: Лотта заручена з юнаком Альбертом. Вертер закохується в Лотту й має намір урятувати її від нерівного шлюбу. Але дівчина обирає іншого, а Вертер завершує життя самогубством. Ховають його не на цвинтарі. Укоротити собі життя через неподілене кохання — масове явище того часу.

Т. Спенглер упевнений, що Й. Гете обрав штучну форму, яка не відповідає змісту роману, адже у «Вертері» майстерно зображені душевні переживання персонажів.

«Фауст» Й. В. Гете — новаторський твір, у якому відкинуті три єдності. Уважали, що цю геніальну п'єсу неможливо втілити на сцені. Й. В. Гете працював над режисурою «Фауста», але за життя так і не побачив сценічну версію свого твору.

Із наведених прикладів зрозуміло, що Т. Спенглер у створенні телепортрета класика по суті дотримує звичайної схеми: 1) біографія письменника; 2) творчий метод; 3) творчість. Усі три позиції взаємозумовлені. Тому відмінності у викладанні історії літератури між Заходом і Сходом полягають у *виборі матеріалу та його інтерпретації*.

За нашими традиціями, фахівець звертає увагу на культурні, духовні фактори, які формують письменника, і це надає його лекції наукової значимості.

Західний професор наголошує на сенсації, обов'язково називає шкідливі звички письменника, наявні патологічні відхилення. Так, феномен Дж. Джойса Т. Спенглер убачає не в тому, що автор «Улісса» писав різними іноземними мовами й тяжів до словесної анархії, а в його надмірному вживанні алкоголю. А ким був Е. Хемінгуей? Звичайно, алкоголіком. Професор неодмінно згадає про те, що Марсель Пруст і Оскар Уайльд — гомосексуалісти, останній свого часу отримав два роки в'язниці, де захворів і помер. Про В. Набокова сказано, що він

дивився на статеві органи метеликів, вивчав їхні геніталії, зіпсувавши зір. Геніальний Л. М. Толстой був сексуально стурбованим.

Відмінності помітні не тільки в тому, як Т. Спенглер подає біографію класика, а й у визначенні його місця та значення в історії світової літератури. Наприклад, заслугою Г. Філдінга професор вважає те, що своїми романами він допомагав людству позбутися дурості, обмеженості. На жаль, він нічого не сказав про те, що письменник підтримував народ, досліджував і критично оцінював суспільство свого часу, ставив завдання морального вдосконалення людини. Важливим є внесок Г. Філдінга в розвиток теорії роману, який він вважав комічним епосом у прозі, здатним викривати фальш і недоліки верхівки суспільства, це твір, у центрі якого мають бути прості люди. Його роман «Том Джонс Знайдений» — широка картина життя тодішньої Англії, показана в процесі подорожі головного героя. Про це з екрана телевізора нічого не сказано.

Т. Спенглер надто суб'єктивно назвав романтика Германа Мелвіла попередником постмодерністів, посилаючись лише на єдине його оповідання про поштового службовця.

Творчість Дж. Апдайка професор оцінював як школу точного відтворення життя. Це справедливо. Автор помічає деталі, які допомагають йому зробити важливі соціальні узагальнення. У нього є такий сюжет: чоловік разом із онуком купаються в морі. Несподівано в дорослого стався серцевий напад. Він прохає онука щось йому заспівати. Але американський хлопчик не знає віршів, а може проспівати лише рядки з реклами. Апдайк осуджує бездуховну Америку. Водночас критики не зрозуміли оповідання Апдайка, у якому герой мав звичку відкривати двері ногою, коли заходив до борделю. А хіба ця деталь не свідчить про винаяткову спостережливість автора?

Т. Спенглер стверджував, що німецькі фашисти скористалися пропозицією Б. Шоу отруювати злодіїв газом і створили газові камери. Характеризуючи «Ферму тварин» Д. Оруела, професор намагається переконати телеглядачів у тому, що *свині* — це радянські люди, а Кабан — Наполеон — Сталін.

Суперечливими є такі висновки Т. Спенглера: «Роман-метафора «Дон-Кіхот» М. Сервантеса — це твір про трагічну боротьбу ідеалістів проти реальності»; «Емма Боварі Г. Флобера — безглузда жертва своєї мрії» тощо.

Складається враження: чим більше в письменника моральних недоліків, шкідливих звичок, тим геніальнішими є його твори. Ці парадоксальні думки вражають, але мало що пояснюють.

Висновки. Демонстрація на українському телебаченні програми «Класики світової літератури» є фактом цінного обміну досвідом.

Німецька телепрограма мала для українців пізнавальне значення. Ми почули від історика літератури немало нового з джерел, недоступних для фахівців. Зустріч із професором Т. Спенглером виявилася плідною і щодо ознайомлення з його методикою викладання літературознавчого матеріалу. Потрібно визнати вдалою переважну більшість телепортретів класиків, які становили зміст програми. Справили враження науково обґрунтовані передачі про Есхіла, Софокла, Шекспіра, Камю, Мелвіла, Джейн Остін, Емілію Бронте, Золя, Гете, Толстого, Дефо, Данте, Свіфта, Сервантеса, братів Грімм, Стейнбека, Хемінгуей, Гоголя, Фріша, Конрада та ін.

Не задовольнили й не були яскравими розповіді про А. П. Чехова, Дж. Апдайка, Б. Шоу, Д. Оруела, О. Уайльда, Р. М. Рільке, Л. Піранделло, Л. Керрола, В. Вульф, В. Набокова тощо.

Позитивність методики Т. Спенглера полягає в умінні добирати факти життя й творчості класика, пов'язувати їх між собою та лаконічними засобами створювати його телепортрет. Інша справа, що вибір фактів нерідко буває суб'єктивним, суперечить уявленню про письменника. Стикаються різні школи, підходи в розумінні історії світової літератури. Навіть після падіння комуністичного режиму ідеологічні та методологічні основи літературознавства в Україні і Західній Європі є різними, що впливає на науковий аналіз загалом.

Це помітно передусім у виборі творів, з допомогою яких Т. Спенглер і репрезентує класика. Він ефектно розповідає про «Поцілунок» А. П. Чехова, залишаючи осторонь такі його шедеври, як: «Степ», «Будинок із мезоніном», «Дама з песиком», «Палата № 6», «Чорний чернець», «Моє життя», «Стрибуха», «Випадок із практики» і зовсім оминаючи драматургію письменника.

З доробку Б. Шоу Т. Спенглер висвітлив тільки п'єсу «Майор Барбара» про бізнес на торгівлі зброєю й навіть не назвав кращих творів драматурга: «Професію місіс Уоррен», «Кандіда», «Учня Диявола», «Цезаря і Клеопатру», «Людину й надлюдину», «Пігмаліона», «Будинок, де розбиваються серця», «Візок із яблуками», «Шоколадного солдата» та ін.

Під час двох передач про В. Шекспіра лектор проаналізував лише трагедію «Макбет», стисло охарактеризував роман «Життя та думки вельмишановного Тристрама Шенді, джентльмена» і навіть не згадав про «Сентиментальну подорож», якою започатковано новий літературний напрям. У творчій біографії Г. Гессе професор замовчав «Гру в бісер» тощо.

Проте, аналізуючи «Гомо Фабер» Макса Фріша, Т. Спенглер віртуозно розкрив тему ідентифікації, порушив питання про те, хто є хто і що таке «рольові ігри».

Позитивною якістю Т. Спенглера є його вміння узагальнювати розповідь так, щоб наприкінці вона звучала як афористичне висловлювання й запам'ятовувалася телеглядачам.

Естетичне та виховне значення програми незаперечне, вона має резонанс.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом особливостей літературних телепрограм зарубіжних країн.

Надійшла до редколегії 15.05.2018 р.